

15. Kytaj, Yaponiia i shche 13 krain ATR pidpysaly uhodu pro vilnu torhivliu. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kytaj-krajiny-atr-vilna-torhivlya/30952102.html>.
16. International Trade Statistic Database. URL: <https://comtrade.un.org>.

Матеріал надійшов до редакції 16.09.2022 р.

УДК УДК 332.1(510+470):341.018

Анастасія Куценко,

магістерка факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Kutsenko.Anastasiia2021@vnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5633-9239;

Андрій Бояр,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Andrij.Boyar@vnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9379-8140
DOI 10.29038/2524-2679-2022-03-303-309

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН В УМОВАХ САНКЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОНОМІК РОСІЇ ТА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ)

У статті розкрито поняття «санкцій», їхню роль у діяльності країни, а також вплив та передумови поширення санкційної політики на росію та Китай і перспективи розвитку цих країн в умовах санкцій. Економічні санкції є одним із найпоширеніших інструментів зовнішньої політики. Санкції посіли міцне місце в зовнішньополітичному інструментарії як альтернатива чи доповнення до застосування сили, а також для

підкріплення переговорних позицій. Вони активно використовуються як засіб примусу окремих держав до виконання політичних вимог країн-ініціаторів санкцій.

Ключові слова: санкції, економічні санкції, розвиток, політика, економіка, росія, Китай.

Anastasia Kutsenko,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0001-5633-9239;

Andriy Boyar,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-9379-8140

ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRIES UNDER SANCTIONS (ON THE EXAMPLE OF THE ECONOMICS OF RUSSIA AND CHINA)

The article reveals the concept of «sanctions», their role in the country's activities, as well as the influence and prerequisites of the spread of the sanctions policy on Russia and China and the prospects for the development of these countries under sanctions. Economic sanctions are one of the most common tools of foreign policy. Sanctions have taken a strong place in the foreign policy toolkit as an alternative or supplement to the use of force, as well as to strengthen negotiating positions. They are actively used as a means of forcing individual states to comply with the political demands of the countries that initiated the sanctions.

Key words: sanctions, economic sanctions, development, politics, economy, Russia, China.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Розвиток міжнародних відносин ставить перед історичною наукою важливе завдання – дослідження проблеми визначення поняття санкцій, їх класифікації, легітимності застосування примусу в міждержавних відносинах, співвідношення з відповідальністю та критерії оцінки їх ефективності. Незважаючи на те, що більшість представників світового співтовариства формально підтверджує свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй

та міжнародного порядку, світ живе в умовах регулярного порушення основоположних принципів мирного співіснування й стосунків між суб'єктами міжнародних відносин. Дотримання загальноновизнаних норм міждержавних стосунків має фундаментальне значення для забезпечення сталого міжнародного порядку, який значною мірою залежить від загальноного розуміння того, коли застосування примусових заходів є легітимним.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання економічних санкцій досліджуються в працях низки науковців. А. А. Ал-Анбарі у своїй роботі «Вплив санкцій ООН на економічний розвиток, права людини та громадянське суспільство» розглядає питання впливу санкцій ООН на економічний розвиток, дотримання прав людини й розвиток громадянського суспільства в країнах, що розвиваються. Ф. Кортрайт і Дж. Лопез у колективній праці «Десятиліття санкцій» вивчають стратегію санкційної політики ООН у 90-ті роки ХХ ст.

У роботі С. Чинкіна «Альтернативи економічним санкціям» проаналізовано альтернативні економічні санкційні заходи та їх значення у міжнародних відносинах. Автор для мінімізації негативного впливу санкцій на мирне населення третіх країн пропонує розробити інші більш гуманні способи впливу на об'єкта санкцій. А. В. Калінін виконує порівняльний аналіз економічних санкцій ООН та односторонніх екстратериторіальних заходів економічного примусу й ін.

Саме поняття «міжнародні санкції» має суто міжнародно-правовий характер і може бути застосоване винятково до заходів примусу, які здійснюють міжнародні організації, насамперед Рада Безпеки ООН. При цьому під санкціями ООН розуміють систему невійськових, переважно економічних примусових заходів, рішення про застосування яких приймається Радою Безпеки ООН на підставі ст. 41 Статуту ООН щодо держави – правопорушника міжнародного світу й безпеки (частини його території чи конкретно певних осіб). Метою застосування санкцій ООН є припинення такого правопорушення й забезпечення виконання державою-правопорушником обов'язків, які випливають із правовідносин відповідальності [1]. В останнє десятиліття зберігається тенденція до постійного розширення переліку мотивів застосування санкцій окремими державами та міжнародними організаціями. Зберігається ймовірність подальшого санкційного протистояння між Заходом і російською федерацією. Більше того, жодна держава не може вважати себе захищеною від наслідків цього процесу. Важливим питанням, на наше переконання, є

проблеми впливу санкцій на економіку тих країн, які мають тісні зв'язки з російською федерацією.

У юридичній та економічній літературі санкції досліджуються з погляду змісту законодавчих актів і нормативних документів, а також їх наслідків для окремих держав, секторів економіки, компаній та корпорацій. Однак такий підхід упускає з поля зору політичну функцію санкцій, які використовуються в міжнародних відносинах як інструмент панування й нав'язування волі одних країн іншим [3].

Усього станом на 7 липня 2022 р. встановлено 11 254 світових обмежень проти росії. У той час як такі підсанкційні країни, як Іран, Сирія, КНДР, М'янма, Венесуела та Куба, разом мають 9670 обмежень десятиліттями. Така кількість світових санкцій щодо росії пов'язана з тим, що їх почали накладати ще 2014 р. (після тимчасової окупації Криму та війни, що почалася на Донбасі), хоча їй удавалося їх обминати. Тоді міжнародне співтовариство прагнуло зробити так, щоб росія перестала фінансувати, озброювати й відправляти терористів на територію України. Однак світ продовжував торгувати з росією та постачати запчастини для її військово-промислового комплексу. На руку країні-агресору зіграла можливість подвійного використання деяких запчастин. Наприклад, напівпровідники підходили виробництва як побутової техніки, так і зброї [1].

Ці санкції виявилися недостатньо ефективними, адже не стосувались основних джерел бюджетних доходів росії – експорту нафти та газу. Як бачимо, накладені у 2014 р. санкції за вісім років не зупинили росію розпочати повномасштабну війну в Україні. 2022 р. «санкційна» ситуація для росії посилилася. Обмеження стали більш масовими: їх запровадили такі країни, як США, Великобританія, Канада, Японія, Швейцарія та країни-члени ЄС. Останні запроваджують пакетні санкції, тобто цілий комплекс заборон на кілька сфер економіки одночасно. Вони стосуються ввезення з росії сировини, електроніки, новітніх технологій і корисних копалин (у тому числі вугілля та природного газу), обмежують транспортні перевезення з росії, забороняють мовлення російських каналів, а також припиняють дію попередньо підписаних угод із цією країною.

Одним із наслідків санкцій для росії став дефолт, оголошений 27 червня. Вона мала розрахуватися за зовнішнім боргом (100 млн дол.), проте через накладені обмеження гроші на рахунки кредиторів не дійшли. Як заявили в уряді росії, кошти застрягли в розрахунковій системі Euro-clear, тому дефолт, за їхніми словами, – фарс. Російський уряд користується мовними маніпуляціями – складає пом'якшувальні слова та фрази, щоб приховувати правду чи відволікати увагу від своїх провалів або будь-яких

незручних йому явищ. Дефолт справді впливає на РФ. Поки що він більшою мірою має символічне значення, але лише тому, що основний удар економіці Росії санкції вже завдали. Проте навіть у разі припинення повномасштабної війни з Україною та зняття міжнародних обмежень економіці Росії буде важко відновитися й залучати нові інвестиції саме через дефолт. Його результат можна побачити в довгостроковій перспективі [2].

Показовим прикладом є санкції, введені західними країнами проти КНР як реакція придушення армійськими підрозділами масових акцій протесту на пекінській площі Тяньаньмень 3–4 червня 1989 р. Ці події, пов'язані з численними людськими жертвами, викликали хвилю міжнародного засудження КНР і, як наслідок, політичні та економічні санкції щодо Китаю. Ініціатором міжнародного тиску на Китай виступили США, які негайно зробили цілу серію кроків зі згорання співпраці з Китаєм. До антикитайських санкцій США приєдналися інші країни західного світу та міжнародні організації. ЄС оголосив про припинення політичних контактів із Китаєм на високому рівні, призупинення нових проєктів економічного співробітництва, припинення військового співробітництва й заборону експорту озброєнь до КНР, а також про обмеження культурної та науково-технічної співпраці [2].

У рамках «Групи семи» до цих обмежень приєдналися Канада, а також Японія, яка призупинила програму допомоги Китаю в розмірі 810 млрд єн. Було «заморожено» переговори про приєднання Китаю до СОТ. У той час Китай був відсталою, слаборозвиненою країною, що належала до найбільш бідніших держав світу. Тому одноразовий збиток від запровадження санкцій (близько 7,5 млрд дол.) був для нього дуже чутливим, перевищуючи суму витрачених за рік іноземних кредитів [2].

Проте КНР почали застосовувати реформи розвитку країни. Уживалися й спеціальні заходи, щоб підштовхнути Захід до скасування санкцій. У тому числі масові держзакупівлі авіатехніки й автомобілів США, і навіть у деяких випадках підприємствам Китаю вдавалося використовувати імпортовані матеріали та комплектуючі для виробництва військової техніки й озброєнь. Із самого початку санкції Заходу не відрізнялися монолітністю. Уже в липні 1989 р. президент США використав право їх припинення в «національних інтересах» і дозволив експорт до Китаю раніше заборонених літаків Боїнг.

Надалі американці нерідко вдавалися до подібної практики. У цих умовах інші учасники антикитайського бойкоту теж намагались уникнути власних утрат і знайти той чи інший спосіб обходу заборон. Водночас обрана Китаєм стратегія глибоких системних перетворень почала приносити

плоди у вигляді швидкого пожвавлення внутрішнього ринку, активізації інвестиційної діяльності та зовнішньої торгівлі. До кінця 1992 р. Китай уже мав торгово-економічні зв'язки з 221 країною чи регіоном світу (у 1990 р. – лише зі 180). Уже в 1993 р. КНР стала лідером серед країн за обсягами залученого іноземного капіталу [4, с. 5].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, запровадження західних санкцій, підштовхнувши КНР до переосмислення свого місця в системі міжнародних координат, своїх національних інтересів та пріоритетів розвитку, стало одним зі спонукальних мотивів сходження цієї країни до лідерів сучасного світу. Китай зумів переграти своїх опонентів, здійснивши цілу серію прагматичних, точних і далекоглядних дій. У результаті в короткі історичні терміни Китай став не лише великим гравцем на міжнародній арені, а й серйозним конкурентом для самих ініціаторів антикитайських санкцій понад 30-річної давності. Щодо росії та її агресивної політики на сьогодні прогнозується посилення санкційного тиску й, зважаючи на сучасний геополітичний стан та різку зміну пріоритетів і цінностей у всьому світі, питання санкцій та розвитку країн у цих умовах залишається відкритим.

Порівнюючи стан росії під дією санкцій економічного, соціально-гуманітарного й політичного рівнів, можемо припустити, що перспективи відродження її економіки мізерні в складі тієї території, яка зараз окреслена кордонами РФ. Становище Китаю протягом санкційного періоду було більш привабливим, його політика реформ заради вклинення у світову торгівлю й міжнародні відносини мала гнучкий, стриманий та продуманий стратегічно характер. І Китай досягав успіху, не перебуваючи в стані військового протистояння з іншою країною.

Росія ж на сьогодні визнана державою-терористом, а не лише країною, яка спонсорує тероризм. Керівники цієї держави вважаються військовими злочинцями й проти них відкриті міжнародні кримінальні справи. Політика росії щодо власного населення та розвитку не має чіткої тенденції, фінансово-економічної дисципліни й послідовності. Країна перебуває в стані війни та завоювань постійно, чим підриває свою економіку й формує негативне ставлення до неї навколишніх країн. Тому перспективи росії щодо відновлення під дією санкцій, на нашу думку, є мізерними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація тисячоліття ООН. Прийнято резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 р. Розділ II: Світ, безпека та роззброєння. П. 9. URL: http://www.un.org/ua/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml (дата звернення 24.09.2022).
2. Доповідь Групи високого рівня з загроз, викликів та змін «Більш безпечний світ: наша загальна відповідальність». A/59/565, 2 December 2004. Ч. 2: Колективна безпека та завдання запобігання. Гл. VIII: Роль санкцій. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.un.org/russian/secureworld.htm> (дата звернення 24.09.2022).
3. Калінін, А. В. (2015). Економічні санкції ООН та односторонні екстра-територіальні заходи економічного примусу: порівняльний аналіз. *Юрист-міжнародник*, № 4.
4. Міжнародне право. Загальна частина: підручник / відп. ред. Р. М. Валєєв, Г. І. Курдюков (2011). Київ: Статут, 531 с.
5. Хабрієва, Т. Я., Капустін, А. Я. Міжнародне право і санкції. Пошук кордонів допустимого. *Вісник Академії наук*, т. 89, № 1, с. 3–9.
6. Al-Anbari, A. A. (2001). The impact of United Nations sanctions on economic development, human rights and civil society in book UN Sanctions in international law / ed. by Vera Gowland-Debbas. The Hague; London; Boston: Kluwer law international, p. 371–380.

REFERENCE

1. Декларація тисячоліття ООН. Прийнято резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 р. Розділ II: Світ, безпека та роззброєння. П. 9. URL: http://www.un.org/ua/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml (дата звернення 24.09.2022).
2. Доповідь Групи високого рівня з загроз, викликів та змін «Більш безпечний світ: наша загальна відповідальність». A/59/565, 2 December 2004. Ч. 2: Колективна безпека та завдання запобігання. Гл. VIII: Роль санкцій. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.un.org/russian/secureworld.htm> (дата звернення 24.09.2022).
3. Калінін, А. В. (2015). Економічні санкції ООН та односторонні екстра-територіальні заходи економічного примусу: порівняльний аналіз. *Юрист-міжнародник*, № 4.
4. Міжнародне право. Загальна частина: підручник / відп. ред. Р. М. Валєєв, Г. І. Курдюков (2011). Київ: Статут, 531 с.
5. Хабрієва, Т. Я., Капустін, А. Я. Міжнародне право і санкції. Пошук кордонів допустимого. *Вісник Академії наук*, т. 89, № 1, с. 3–9.
6. Al-Anbari, A. A. (2001). The impact of United Nations sanctions on economic development, human rights and civil society in book UN Sanctions in international law / ed. by Vera Gowland-Debbas. The Hague; London; Boston: Kluwer law international, p. 371–380.

Матеріал надійшов до редакції 18.09.2022 р.